

אבינו מלכנו

אבינו אתה?

אנו מזכירים, ואפילו מקדימים, שה' הוא אבינו, לפני שמזכירים שהוא מלכנו, "אבינו מלכנו". וכן "כרחם אב על בנים, כן תרחם ה' עלינו". "יהמו מעיך עלינו כרוב רחמיך פנה אלינו" (סליחה פה, ערב יו"כ). לכאורה מה הצורך בזה, האם אין די בכך שנצטרך לבקש סליחה מהקב"ה בגלל שהוא מלכנו אלוקינו ואדוננו? האם אין ה' אלקים יכול לרחם בדין ללא זה שיצטייר בעינינו כאב הרחמן?

החוצפה שבתשובה

בקשתנו לסליחה מהקב"ה חזור ושוב בכל שנה ושנה היא נועזת, ואפילו גובלת בחוצפה. וכן מופיע בדרשת ר' חיים מוולוז'ין (לא' דסליחות): "דוד המלך ע"ה אמר: 'סמר מפחדך בשרי וממשפטיך יראתי' (תהלים קיט, קכ). ועל דרך הפשוט, כי ידוע שמי שצריך בקשה מהמלך אף שהוא מהקרובים למלכות, עם כל זה בעת בואו לשאול בקשה מהמלך, אזי חיל ורעדה יאחזנו מאימת גדולת המלך, כי גדלה מאד. ומכל שכן איש אשר בזבז וגנב אוצרות המלך, ומכל שכן איש שמינהו המלך על אוצרותיו והוא בעצמו גנב אותם, ומכל שכן אם מסרם ביד שונא המלך, איך ירעד ויפחד לנפשו כשיבא לשאול בקשה מהמלך, אשר מבלעדי הבושה והאימה מרוממות המלך, הוא ירא לנפשו שלא ילכד בחלבי חטאתו על ענין אוצרות המלך". ה' נתן לנו את גופנו ונפשנו לכלי תשמיש לעזור לנו לעובדו. אנו לוקחים את המתנה הטובה שהוא נתן לנו, והורסים ומקלקלים אותה. החטא הורס כל חלקה טובה. האם אין כאן חוצפה אדירה לבקש סליחה על זה. מה נאמר כי נצטדק. אפילו מלך נדיב ורחמן נראה שסבלנותו תפוג אחרי כל כך הרבה פעמים.

כבן המתחטא על אביו

אמנם, המשל של ר' חיים אינו משל מתאים מספיק לענייננו. אלא המשל צריך להיות כך: אדם אחד קנה צעצוע חדש לבנו. הוא השקיע מאמץ לבחור עבורו צעצוע שיתאים דוקא בשבילו. בשמחה גדולה ובגאווה הוא נתן לבנו את הצעצוע במתנה. כעבור כמה שעות הוא נכנס לחדרו של הילד, לראות את שלום הילד, ולרוות קצת נחת מהילד והצעצוע. בהיכנסו לחדר נדהם לראות את ילדו אוחז במספריים, וכל הצעצוע הרוס, גזור לקרעים קרעים. האבא התעצבן מאד, למה הוא עשה דבר כזה? סתם להרוס? כמובן כעבור זמן מה האבא סלח לו וקנה לו עוד צעצוע, ונתן לו את הצעצוע במתנה. ושוב פעם הילד הרס את הצעצוע. ולא באונס דרך משחק, אלא

בכוונה תחילה. האבא כעס, אולם גם בפעם הזאת מחל לו כעבור זמן. וכן קרה גם בפעם השלישית וגם בפעם הרביעית, כל צעצוע נהרס בכוונה תחילה. מי יכול למחול בסיטואציה כזו? רק אבא. מלך אינו יכול להרשות לעצמו למחול במצב כזה - "מלך שמחל על כבודו, אין כבודו מחול, שנאמר: שום תשים עליך מלך - שתהא אימתו עליך".

ר' חיים שמואלביץ סייר פעם בכל קברי הצדיקים בירושלים לבקש על עם ישראל. הוא היה בכמה קברים ולא נחה דעתו, לא הרגיש שתפילותיו התקבלו. אולם בקבר אבשלום הוא התפרץ: עכשיו יש לי תביעה מהקב"ה. מה הבן הזה לא עשה לאביו?

- רצה את אמנון אחיו;
- גנב את לב העם;
- חי חיים מלאי שקר וגשמיות;
- מרד נגד אביו המלך,
- אף היה מוכן להרוג את אביו, עד שגרם לאביו לצאת מירושלים אבל וחפוי ראש;
- אנס את פילגשי אביו בראש הגג לעיני כל ישראל.

אבשלום הוא הדוגמא הקלאסית של בן סורר ומורה. הנולד מאשת יפת תואר סופו להיות בן סורר ומורה, כדברי חז"ל - אבשלום הוא הדוגמא. ואחרי ככלות הכל, מה דוד המלך מבקש מיואב בצאתו לקרב - אל תהרוג את הבן! עכשיו יש תביעה מהקב"ה - כרחם אב על בנים, אבינו אתה. "טאטע טאטע רחם עלינו".

"שלח לו שמעון בן שטח: אלמלא חוני אתה, גוזרני עליך נידוי, אבל מה אעשה לך שאתה מתחטא לפני המקום ועושה לך רצונך כבן שהוא מתחטא על אביו ועושה לו רצונו, ועליך הכתוב אומר: "ישמח אביך ואמך ותגל יולדתך" (משנה תענית, דף יט ע"א). ובברייתא בגמ' (שם דף כג ע"א): "שלח לו שמעון בן שטח: אלמלא חוני אתה, גוזרני עליך נידוי, שאילו שנים כשני אליהו שמפתחות גשמים בידו של אליהו לא נמצא שם שמים מתחלל על ידך? אבל מה אעשה לך שאתה מתחטא לפני המקום ועושה לך רצונך כבן שהוא מתחטא על אביו ועושה לו רצונו, ואומר לו: אבא הוליכני לרחצני בחמין, שטפני בצונן, תן לי אגוזים, שקדים, אפרסקים ורמונים, ונותן לו, ועליך הכתוב אומר: "ישמח אביך ואמך ותגל יולדתך".

ברא כרעה דאבוה

איך מסבירים ענין זה? המלך אינו יכול למחול, אבל אבא מוחל. וזהו הויכוח שבין יואב לדוד. יואב טוען שאבשלום הוא מורד במלכות, ואין ראוי להתנהג אליו כאבא. כמלך, אסור לך למחול לו, אומר יואב. "מלך שמחל על כבודו, אין כבודו מחול". אבל דוד חשב אחרת, כי ברא כרעה דאבוה. אבשלום הוא חלק ממני. וכמו שאדם הבריא במחשבתו אינו מאבד תקוה לגבי עצמו, אין אדם מאבד תקוה לגבי בנו.

מה אומר דוד ליואב: "לאט לי לנער לאבשלום". מה שאני מבקש, הוא לא עבור אבשלום, לי אני מבקש, כי הוא חלק ממני ואיני יכול לוותר עליו. וכן אחרי שנהרג מקונן דוד: "בני בני מי יתן מותי תחתיך".

"וינחם ה' כי עשה את האדם בארץ, ויתעצב אל לבו" (בראשית ו, ו). אומר רש"י: "'ויתעצב אל לבו' - נתאבל על אבדן מעשה ידיו, כמו: 'נעצב המלך על בנו' (ש"ב יט, ג)". קשה לאדם להיפרד ממעשה ידיו, כי הוא מרגיש קשור אליו, כל שכן בנו שהוא חלק ממנו. התחושה הזו של אבדן בנו היא עצבות.

יש הבדל גדול בין עצבות ואבילות. אבילות היא ההיפך של שמחה. אמנם, שניהם הם תחושות צפויות וטבעיות. גלגל הוא שחוזר בעולם. אנשים נולדים, אנשים מתים. יש תקופות של אבל ויש תקופות של יום טוב. בלוח השנה יש פורים ויש תשעה באב. כל זה ידוע וצפוי מראש.

אולם, יש ענינים שהם לא צפויים. וכן הוא ההבדל שבין שמחה ושחוק. "צחוק עשה לי אלקים" - יש כאן אלמנט ההפתעה והבלתי צפוי. ידוע שכל צחוק ובדיחה קשור לענין ההפתעה, ולכן צוחקים יותר בפעם הראשונה ששומעים בדיחה, אבל בפעם השניה והשלישית הבדיחה כבר לא מצחיקה.

וכן הוא בעצב. עצבות נגרמת מאכזבה. ציפיתי שאצליח בדבר מסוים אבל בסוף נכשלתי. זוהי תחושה קשה יותר מאשר אבילות. קשה לאדם לקבל את האכזבה הזו, וכשהוא מגיע יש כאן עצבות. כביכול, היה קשה להקב"ה לקבל את ענין השמדת האדם מעל פני כל הארץ - הרי הם מעשה ידיו, ונשמתו היא חלק אלוה ממעל - "ויתעצב אל לבו".¹

¹ וכן יש להבין את ענין הקיקיון בסוף ספר יונה: "אתה חסת על הקיקיון אשר לא עמלת בו ולא גדלתו... ואני לא אחוס על נינוה העיר הגדולה?!" הרי הם חלק ממני, ואתה על הקיקיון חסת? הרי לא השקעת בו כלום!

בריאה חדשה

איך זה עובד? הסברנו למה האב מרגיש את הצורך למחול, אבל איך דבר זה נעשה בפועל? והאם הוא קשור גם לאבהות? הדרך למחילה היא בריאה מחדש. (מדרש תהלים קב): "תכתב זאת לדור אחרון ועם נברא יהלל י-ה" - וכי עדיין אומה עתידה להיבראות שהוא אומר ועם נברא...? רבנן אמרי: אלו הדורות שהן כמתים במעשיהם, ובאין ומתפללין לפניך בראש השנה וביום הכיפורים ואתה בורא אותן בריה חדשה, ומה להם לעשות? ליקח הדס ולולב ולהלל אותך, שנאמר: 'ועם נברא יהלל י-ה'".

אבינו לפני מלכנו – רק בזמני תשובה

המוטיב הזה שהקב"ה הוא מלכנו וגם אבינו חוזר בכמה מקומות בתפילתנו.³² וכן בכל מקום, עניני אהבת ה' צריכים להיות מושתתים על יראת אלקים ואימת המלך.⁴ כך בכל מקום שמציינים את שני הענינים הללו, קודם כל מקבלים עול מלכות

-
- הברכה הראשונה של שמונה עשרה עוסקת בבריאת העולם ומלכות שמים - "קונה הכל... מלך עוזר ומושיע ומגן". ולכן, בעשרת ימי תשובה כשאנו מוסיפים לברכה זו אנו אומרים: "זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים".
  - אמנם, בברכה השנייה הדנה בבריאה השנייה של האדם - תחיית המתים - אנו דוקא מציינים את ענין האבהות - "מי כמוך אב הרחמים, זוכר יצוריו לחיים ברחמים".

וכן בסוף שמונה עשרה -

- בברכת ההודאה אנו מציינים קודם שה' הוא מלכנו: "ועל כולם יתברך ויתרומם שמך מלכנו תמיד לעולם ועד".
- ובברכה שאחריה הוא אבינו: "ברכנו אבינו כולנו כאחד".

3 וכן בברכות קריאת שמע –
בברכה הראשונה דנים במלכות:

- "המלך המרומם לבדו מאז"...
  - "תתברך צורנו מלכנו וגואלנו"...
  - "ישתבח שמך לעד מלכנו"...
  - "דברי אלקים חיים ומלך עולם"...
  - "את שם הא-ל המלך הגדול"...
  - "וכולם מקבלים עליהם עול מלכות שמים"...
  - "למלך א-ל חי וקיים"...
  - וכן בערבית: "אל חי וקיים תמיד ימלוך עלינו לעולם ועד".
- ובברכה השנייה אהבה - "אבינו האב הרחמן".

וכן מצינו בקריאת שמע בעצמה:

- קודם מקבלים עול מלכות שמים - "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד" - זוהי מלכות שלימה (גירסת הרי"ף לגמ' ר"ה דף לב ע"ב).
- ואחר כך מזכירים את ענין האהבה: "ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך" וכו'.

4 וכן בתפילת מוסף של יום טוב:

- יה"ר מלפניך ה' או"א מלך רחמן, שתשוב ותרם עלינו...
- אבינו מלכנו גלה כבוד מלכותך...
- וכן בתפילת ימים נוראים אחרי קדושה:
- ...כי א-ל מלך גדול וקדוש אתה.
- חמול על מעשיך ותשמח במעשיך וכו'.

שמים, ורק אחר כך מותר לנו להזכיר את ענין האבהות וקשרי האהבה.
אולם כל זה חוץ מעשרת ימי תשובה ויום הכיפורים. אז מציינים: אבינו
מלכנו - אבינו, ואחר כך מלכנו.

כך בתפילת "היום הרת עולם": "אם כבנים - אם כעבדים. אם כבנים, רחמנו
כרחם אב על בנים. ואם כעבדים, עינינו לך תלויות עד שתחננו ותוציא כאור משפטנו,
איום קדוש".⁵

וכן בקטע שנהוג לשיר לפני הוידוים בתפילות של יום כיפור "כי אנו עמך"
אנו אומרים כבר בהתחלה: "אנו בניך ואתה אבינו" ורק בסוף אנו אומרים "אנו עמך
ואתה מלכנו".

ואמנם, הוא הדין כל מקום שמדובר על תשובה וסליחה, הוי כתקופה זו של
עשרת ימי תשובה.

וכן אנו אומרים בכל יום:

- "השיבנו אבינו לתורתך,
- וקרבונו מלכנו לעבודתך".

- "סלח לנו אבינו כי חטאנו,
- מחל לנו מלכנו כי פשענו".

כל זה נובע מהכח של הבריאה החדשה שקיימת בתקופה זו.

מקדים רחמים לרוגז

ענין נפלא מאד מצינו ביום הכיפורים: "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם
מכל חטאתיכם, לפני ה' תטהרו". לכאורה הלא קודם צריך האדם לטהר את עצמו
ואחר כך יכפר הקב"ה, וגם הכתוב (ישעיה מד) "מחיתי כעב פשעיך וכו' שובה אלי
כי גאלתיך" קשה כנ"ל, קודם היה צריך להיות "שובה" ורק אחר כך מחיתי כעב
וכו'? אמנם, בדרך כלל על האדם לעשות את המאמץ הראשון של תשובה ואחר כך
ה' עוזרו. אבל כשהזכות גדולה כמו ביום הכיפורים (וכן בתענית ציבור שזכותה
גדולה מחמת הציבור, כדמוכח בגמ' ר"ה), אז ה' נותן לאדם את העזרה קודם, ומסיר
את הטמטום מהאדם, כדי שיוכל לבחור בדרך הטובה. וזהו "מחיתי" כבר את

⁵"מחי ומסי ממיית ומחיה... ברא כד חטי אבוהי לקיה, אבוהי דחיס אסי לכאביה. עבדא דמריד נפיק בקולר, מריה תאב ותביר קולריה... בוך
בוכרך אנן וחטינן קמך... עבדך אנן ומרודינן קמך. במטו מנך ברחמיך דנפישין - אסי לכאבין דתקוף עלך (דברי הבן). עד דלא נהו גמירא
בשביא (דברי העבד)" (סוף סליחות של כל יום). כאן רואים את החסד הנפלא שיש לנו בתקופה זו.

הטמטום, כדי שתוכל לשוב.

וזהו ההסבר שה' מקדים רחמים לרוגז. שלכאורה קשה, היות וה' בין כך מתרגז ומרחם, מהו ההבדל אם הוא מקדים את הרחמים או לא? אלא הענין כמו שהסברנו. בדרך כלל על האדם לקבל על עצמו עול מלכות שמים, ואחר כך יכול הוא לגשת אל הקב"ה, כבן אל אביו, ולבקש רחמים. "ברוגז רחם תזכור", (קודם הרוגז, הדין, ורק אחר כך הרחמים). אולם, בתקופה זו ה' מקדים את הרחמים לדין. בתקופה זו אנחנו בראש ובראשונה בנים ואחר כך עבדים. "אבינו מלכנו". וזה מציין את ימי האהבה והקירבה של תקופה זו, "בהיותו קרוב" - "אני לדודי ודודי לי", ר"ת אלול.⁶ וזה הפירוש בדברי המשנה (יומא פה ע"ב): "אמר רבי עקיבא: אשריכם ישראל, לפני מי אתם מטהרין? ומי מטהר אתכם? - אביכם שבשמים, שנאמר: 'וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם', ואומר: 'מקוה ישראל ה' - מה מקוה מטהר את הטמאים, אף הקב"ה מטהר את ישראל". מקוה הוא כמו לידה מחדש. גם גר החייב במקוה כקטן שנולד דמי. ידוע, שכל עניני טומאה קשורים למוות - טומאת מת, שרץ, ואף בנדה, יש כאן חיים בפוטנציה שלא התממשו. והדרך ליטהר מכולם - מקוה, מים חיים. 40 סאה הם ארבעים יום של יצירת הוולד. המדה ששיערו שכל גוף האדם יכול להיכנס אליו. אדם הנכנס למקוה מים כאילו שב אל רחם אמו, שגם בו היה עטוף כל כולו במים, ויוצא הוא כבריאה חדשה.

כרחם אב ולא כרחם אם

ואם כן, שהכפרה והטהרה הוי בריאה החדשה, כמקוה וכרחם, יש לשאול, למה לא מבקשים רחמים כרחם אם על בנים, במקום כרחם אב על בנים? כאן נוכל להבין את היסוד של רחמים בדין. אין כאן שום ויתור כלל. "כל האומר הקב"ה וותרן - יותרו מעוהי". כל הענין של רחמים הוא ההשהיה. האפשרות לדחות את העונש. לתת עוד הזדמנות לתשובה.⁷ אמא מוכנה לוותר לגמרי, אבל אין אלו רחמים בדין. רחמים כאלו אינם דין כלל, אלא עיוות הדין. אמנם, הדין והעונש קיימים, אבל יש רחמים - יש הזדמנות לדחות את העונש. והיינו רחמי האב, האב אינו מותר, אבל מוכן הוא לדחות, ולתת הזדמנות נוספת.

ואולי ניתן אף לפרש את דברי דוד ליואב בצורה זו: "לאט לי לנער לאבשלום". כל מה שדוד מבקש מיואב היא האטה. 'אינני מבקש שנוותר לו, רק תנהג עמו באיטיות, תן לו הזדמנות לשוב'. לכן, אף שיש כאן בריאה חדשה, ויציאה מהרחם מחדש, כתוב כרחם אב על בנים ולא כרחם אם על הבנים.

⁶ "אמש היה זה שנאו לפני המקום, משוקץ ומרוחק ותועבה - והיום הוא אהוב ונחמד קרוב וידיד", רמב"ם, תשובה, ז, עיין שם.
⁷ אולי יש רמז לכך מזה שהמלה רחמים מקורו ברחם. לידה קורה רק לאחר שהיה ממושכת של תשעה חדשים ברחם. שהיה זו כרוכה בהרבה מאד סבלנות והמתנה מצד האם.

היסוד של ספר יונה

רעיון זה הוא היסוד של כל ספר יונה. הקב"ה שהוא האבא של כל האנושות, לא מוכן להתייאש מבניו, אפילו כשהם חוטאים. אבא חס על בניו. אחד שמשקיע במשהו מרגיש שהדבר הוא חלק ממנו, ואינו מוכן לוותר עליו כל כך בקלות. בגלל זה הקב"ה אף מוכן לקבל תשובת אנשי נינוה, למרות שזו היתה תשובה ארעית שלא החזיקה לאורך זמן. יונה הנביא רואה בזה חוסר צדק. לקבל את התשובה של אנשי נינוה זהו חוסר אמת. לכן יונה אומר: "כי ידעתי כי אתה א-ל חנון ורחום ארך אפים ורב חסד וניחם על הרעה". יונה מצטט כאן את דברי משה אולם משמיט הוא את המלה אמת. בעיני יונה אין כאן אמת.

ויכוח זה עומד במרכז של כל הספר. ונראה שזה הטעם שאנו קוראים את הספר הזה במנחה של יום הכיפורים – לא לתת לנו דוגמא של תשובה מושלמת של אנשי נינוה, כדי שנחכה אותו, אלא דוקא להיפך, להראות לנו שהקב"ה מוכן לקבל אף תשובה מסוג ג', כמו אנשי נינוה – כי הקב"ה הוא האבא שחס על ברואיו. ואכן אלו הדברים האחרונים של הספר, דברי הקב"ה: "ואני לא אחוס על נינוה העיר הגדולה וכו'?!"

אם כבנים אם כעבדים

אנו מבקשים שהקב"ה יסתכל אלינו: אם כבנים - אם כעבדים. איזה גדול ממי? ר' אליהו לפיאן (לב אליהו) נתן משל על כך: היה אדם שהרבה לקנות בחנות מסויימת. העובדים בדרך כלל שרתו אותו במסירות אבל לא בצורה יוצאת מן הכלל. יום אחד הוא נכנס לחנות ואחד העובדים שירת אותו בצורה נפלאה - רץ ממקום למקום, הכל בזריזות ובהתלהבות. ניגש הוא אל בעל הבית ושאל אותו מאין הוא השיג עובד כל כך מסור וטוב. ענה לו בעל הבית: 'אה! אין זה סתם עובד, זה הבן שלי. הוא לא תמיד מופיע, אבל כשהוא נמצא הוא עובד נפלא'.

אמנם, לשניהם יש יתרון: לבנים יש את המעלה של קירבת הלב - לעבדים, קירבת המעשים. העבד עושה את עבודתו בצורה המתחייבת, לא מעבר לזה. העבד לא מתלהב, הוא לא עושה לפניו משורת הדין. הבן לפעמים מחסיר יום, ולפעמים מתעצל ומזלזל. אבל יש עתים שהבן מתלהב, יש לו ירידות אבל יש לו גם עליות. לפעמים הוא עושה לפניו משורת הדין. העבד פועל 'לפי הספר' מתוך יראה; הבן, לא כל כך עקבי כמו העבד, אבל הוא פועל מתוך אהבה.

"וידעת היום - והשבות אל לבבך" - לעבד יש ידיעת השכל, אבל אין הוא מכניס את הדברים ללב. אולם תחושותיו של הבן טמונים ושתולים לתוך הלב. הוא

פועל בהתלהבות ומתוך אהבה. אמנם, העבד נכשל פחות - "וידעת"; לעומתו, הבן מתלהב - "והשבות אל לבבך".

העבודה התמימה צריכה להיות בשתי הדרכים יחד - ועל האדם להגיע לעבודת של הבן. על האדם להתייחס אל הקב"ה כאל (1) אבינו (2) מלכנו.

בכל השנה אנו מוכרחים לגשת לעבודה הזו בדרך הרגילה - קודם כל באימה וביראה ואחר כך באהבה והתלהבות. אולם השמחה הגדולה שיש בתקופה הזו ובמיוחד ביום הגדול הזה נובעת מזה שהקב"ה נותן לנו את האפשרות להתקרב אליו קודם כבן שפונה אל אביו - באהבה וקירבה עצומה.

וזה פירוש המאמר שלא היו ימים טובים לישראל כיום הכיפורים וכט"ו באב. נפנה אל אבינו האב הרחמן בתפילה - שהשנה הזו תהיה לנו שנה טובה ותהיה שנה הרבה יותר טובה מהשנה שעברה. אבא, אנו מבקשים ממך שתשמע את תפילותינו ותרחם עלינו בשנה של שמחה, בריאות ופרנסה, שנהיה פנויים לגדול בקירבת אלקים ובעבודת ה' תמימה - לנו, למשפחותינו ולכל בית ישראל.

נספח זה מעביר על מידותיו

כתבנו על המושג רחמי האב, מקורם וצורת פועלם, וכן כתבנו על הקדמתם לדין בתקופה זו. אמנם, יש כאן עוד ענין, והוא המפתח לעורר את הרחמים הללו. בכל מקום מצינו שיש שתי בחינות, אבהות ומלכות - ומפסיקים ביניהם להדגיש את הענין - "הוא אבינו, הוא מלכנו"; "אם כבנים, אם כעבדים". כאן הוא בא ביחד, בלי שום הפסק: "אבינו מלכנו". הזכרנו לעיל שיש חוצפת מה בתשובה בכלל, ולולא חסדו של הקב"ה לא יכולנו לבקש להקדים את הרחמים לדין. אבל כאן יש דבר יותר חמור, לא רק מקדימים, אלא מזכירים את שניהם באותה נשימה! אם מפרידים ביניהם מראים אנו שיש שתי בחינות שעובדות יחד, אבל להזכיר את שתיהם בנשימה אחת - זוהי סתירה? מי הירשה לנו לעשות דבר כזה?

מקור תפילה הזו, "אבינו מלכנו", הוא בגמ' תענית (דף כה ע"ב): "שוב מעשה בר' אליעזר שירד לפני התיבה ואמר עשרים וארבע ברכות ולא נענה, ירד רבי עקיבא אחריו ואמר: "אבינו מלכנו אין לנו מלך אלא אתה; אבינו מלכנו למענך רחם עלינו", וירדו גשמים. הווי מרנני רבנן. יצתה בת קול ואמרה: לא מפני שזה גדול מזה, אלא שזה מעביר על מדותיו וזה אינו מעביר על מידותיו".⁸

ר' עקיבא הזכיר שני ענינים בלבד בתפילה שלו, מלכות: "אבינו מלכנו אין לנו מלך אלא אתה; ואבהות ורחמים: אבינו מלכנו למענך רחם עלינו". וכתבו הפוסקים, שכיון שראינו שתפילה זו עזרה בתקופתו של ר' עקיבא חיברו אותה לתפילותינו ואף הוסיפו עליה בתים נוספים (עיין ב"י סימן תקפד). אמנם, יש כאן קושי רב. הרי הבת קול מוכיח לנו, שלא ניצלו אז בגלל מה שר' עקיבא אמר, ויתכן שתפילותיו של ר' אליעזר אף היו יותר נכונות ומתאימות - הישועה באה היות ור' עקיבא מעביר על מידותיו, ומה תעזור לנו תפילה זו אם איננו מעבירים על מידותינו? על כרחנו צריכים לומר אכן, תפילה זו פועלת - וכן כל ההקדמה והחיבור של אבינו מלכנו - רק אם אנו מעבירים על מידותינו, ואז הקב"ה נוהג בנו מדה כנגד מדה, וגם הוא מעביר על המידות ומקדים רחמים לרוגז.

בעצם ענין זה מופיע בגמ' מפורשת (ראש השנה דף יז ע"א): "אמר רבא: כל המעביר על מידותיו מעבירין לו על כל פשעיו, שנאמר: 'נושא עון ועובר על פשע'

⁸ עיין ביאור נפלא לגמ' זו באור ישראל כח, אבל אין הוא שייך לענינו.

וכו', למי נושא עון למי שעובר על פשע". ואחרי זה מובא בגמ' מעשה: רב הונא בריה דרב יהושע חלה. ורב פפא נכנס לבקר, וראה שהוא נוטה למות. אמר רב פפא לנקהלים: תכינו לו תכריכים. בסוף רב הונא הבריא ורב פפא התבייש בפניו. אמר לו רב פפא: מה קרה, מה ראית בשמים? ענה לו רב הונא: נכון, כך היה, ומיתה נקנסה עלי, אולם, אמר להם הקב"ה: הואיל ואין הוא מעמיד על מדותיו, אל תדקדקו עליו, שנאמר: 'נושא עון ועובר על פשע', למי נושא עון לעובר פשע.

מספרים על ר' שרגא פייבל פרנק, תלמידו של ר' ישראל סלנטר, והפטרונו של תנועת המוסר (חותנם של ר' משה מרדכי אפשטיין ור' איסר זלמן מלצר). ר' ש"פ פרנק היה בעל צדקה וחסד ונהג להלוות רבות לנצרכים. פעם נתן הלוואה לאיש אחד, וקבע זמן של שלשים יום לפירעון החוב. כדרכו, לא תבע מאותו אחד את פירעון החוב, והשבועות והחדשים עברו. היתה תקופה של קשיי נזילות בביתם של משפחת פרנק, ואשתו, ששמעה שבאמת יש באפשרות הלווה הזה לשלם, ניגשה אליו וביקשה ממנו שיחזיר את הכסף שלו. התחיל הלה לצחוק לה בפנים: "מה? חשבתם שאני אשלם לכם? לא היתה לי כל הוה אמינא להחזיר לכם את הכסף". אשתו של ר' ש"פ יצאה מביתו של האיש בכוש פנים. כעבור זמן לא רב, הלווה הגיע לר' ש"פ פרנק וביקש ממנו סכום נכבד בהלוואה, כל זאת בהבטחה שבבוא הזמן הוא יחזיר את שתי ההלוואות גם יחד. אשתו של ר' ש"פ נדהמה לראות שר' ש"פ אפילו חושב על הענין. "אל תהיה כסיל פעמיים", היא אמרה. "אין כאן שום סיכוי לקבל את כספנו חזרה, הוא לא יחזיר לנו לא את ההלוואה הראשונה ולא את השניה". אמר לה ר' ש"פ: "אנחנו חייבים לתת לו את ההלוואה הזו. הרי ברגע זה הוא חושב באמת ובתמים שהוא רוצה להחזיר את ההלוואה. אמנם, אחר כך ישנה את דעתו, אבל אין באפשרותנו לתבוע אותו על זה. הרי באותה דרך אנו מתנהגים עם הקב"ה בכל שנה ביום הכיפורים. אנו חושבים שנוכל לשלם, ואף מכריזים בלב נרגש שנשלם את הכל במשך השנה, לא רק עבור שנה זו אלא גם עבור שנים עברו. רק תן לנו קצת באשראי - ואף שאין בנו מעשים' אנו אומרים. והקב"ה ביודעו את הכל, ואף מה שטמון בסתרי לבנו - מעביר על מידותיו ונותן לנו את הארכה הזו. אף אנו חייבים להעביר על מידותינו. ר' שרגא פייבל פרנק נתן לו את ההלוואה כדבריו.

רק אם אנו ננהג במידה זו, יש לנו האפשרות לצעוק אל אבינו: "טאטע, טאטע רחם עלינו".